

12-31-2020

Posledice socializma in tranzicije v Sloveniji za premoženjsko stanje oseb v starosti 50+

Jože Sambt

Tanja Istenič

Follow this and additional works at: <https://www.ebrjournal.net/home>

Recommended Citation

Sambt, J., & Istenič, T. (2020). Posledice socializma in tranzicije v Sloveniji za premoženjsko stanje oseb v starosti 50+. *Economic and Business Review*, 22(4). <https://doi.org/10.15458/2335-4216.1032>

This Original Article is brought to you for free and open access by Economic and Business Review. It has been accepted for inclusion in Economic and Business Review by an authorized editor of Economic and Business Review.

POSLEDICE SOCIALIZMA IN TRANZICIJE V SLOVENIJI ZA PREMOŽENJSKO STANJE OSEB V STAROSTI 50+

JOŽE SAMBT¹
TANJA ISTENIČ²

POVZETEK: V času socializma so bile oblike varčevanja omejene, hkrati so bile v določenih obdobjih nekatere oblike razvrstene z visoko (ali hiper-) inflacijo. Za to obdobje je bila značilna manjša potreba po varčevanju, saj je za upokojene, bolne, brezposelne, onemogle itd. poskrbela država. Na osnovi podatkov ankete SHARE v članku primerjamo posebnosti glede obsega in oblike premoženja v Sloveniji. Med 14 analiziranimi državami sta Češka in Estonija kot drugi dve postsocialistični državi v spodnjem delu razvrstitve držav po premoženju, če ga izrazimo v številu povprečnih mesečnih neto plač, Slovenija pa je na visokem tretjem mestu, pri čemer je premoženje skoraj izključno v obliki nepremičnin.

Ključne besede: premoženjsko stanje, bivše socialistične države, anketa SHARE, starejši prebivalci, nepremičnine, Slovenija

JEL klasifikacija: D14, P24, P36

1 UVOD

Ljudje varčujemo in kopičimo premoženje iz različnih razlogov. Eden izmed njih je želja po relativno enakomernem trošenju skozi celoten življenjski cikel (Ando & Modigliani, 1963), medtem ko dohodki v življenjskem ciklu zelo nihajo. Premoženje lahko kopičimo tudi kot dediščino za svoje potomce ali pa zgolj iz želje po nekem imetju (Lee & Miller, 1994). Premoženje nam daje občutek varnosti in pripravljenosti na nepredvidene neugodne okoliščine, dogodke in nesreče, v katerih je premoženje vir financiranja. Potreba po premoženju je povezana tudi z ravno socialne zaščite in s sistemom transferjev v neki državi. Bolj ko je za upokojene, bolne, brezposelne, onemogle itd. poskrbljeno z javnofinančnim sistemom, manjša je potreba po kopičenju premoženja.

Slovenija je imela od konca druge svetovne vojne do začetka 90. let 20. stol. socialistično družbenoekonomsko ureditev. Starejše generacije so večino svojega aktivnega življenja preživele v sistemu, kjer so bile oblike varčevanja omejene, saj v socializmu trg vrednostnih papirjev praktično ni obstajal. Bančni sistem je deloval kot servis združenega dela, ki je bil zaprt v regionalne okvire, normalne mobilnosti kapitala ni bilo. Obstajala je možnost

1 Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: joze.sambt@ef.uni-lj.si

2 Univerza v Ljubljani, Ekonomska fakulteta, Ljubljana, Slovenija, e-pošta: tanja.istenic@ef.uni-lj.si

varčevanja v obliki vezanih vlog, vendar se je tudi to v 80. letih "kaznovalo" z negativnimi realnimi obrestnimi merami. Negativna realna obrestna mera je bila posledica visoke inflacije v tem obdobju, ki je v letu 1989 prešla v hiperinflacijo (Statistični urad Republike Slovenije, 1992). Tako je bilo smiselno trošiti in jemati kredite, ne pa varčevati v obliki vezanih vlog. Ljudje so tako ohranjali vrednost privarčevanih finančnih sredstev predvsem v obliki tuje valute, za kar so najpogosteje uporabljali nemške marke. Obstajal pa je še en trg, ki je zagotavljal relativno varno obliko varčevanja, to je bil trg nepremičnin.

Občutek varnosti je verjetno še danes ključni razlog za prevladujoče mnenje v Sloveniji, da moramo biti lastniki, ne pa najemniki stanovanj. Na drugi strani je visok delež lastniških stanovanj tudi posledica stanovanjskega zakona iz leta 1991, t. i. "Jazbinškovega zakona", ki je omogočal odkup najemniških stanovanj po izredno nizki ceni. Po podatkih Ministrstva za okolje in prostor (2010) je bilo v času privatizacijskega postopka v skladu s tem zakonom prodanih 139.087 stanovanj v družbeni lasti (povzeto po Finance, 2010). Tudi gradnje hiš in nakupi stanovanj na kredit so se v posameznih obdobjih izkazali kot zelo dobra naložba (Žižmond, 2003), saj so v primeru njihovega financiranja s krediti negativne obrestne mere močno znižale dejanske stroške pridobitve nepremičnine.

Kljub razvoju kapitalskih trgov po osamosvojitvi se potreba po visokem varčevanju za čas upokojitve ni pojavljala. Pokojninski sistem sprotne prispevnega kritja je namreč deloval v razmerah ugodnega razmerja med zaposlenimi in upokojenci ter z relativno visokimi pokojninami zagotavljal varnost starejših. Država je v duhu socializma prevzemala številne funkcije in odgovornosti posameznikov – tudi za njihovo starost. Hkrati se je v Sloveniji lastništvo stanovanj močno spodbujalo tudi z davčno zakonodajo. Medtem ko imputirane najemnine (torej najemnine, ki si jih lastniki implicitno plačujejo sami sebi, ker živijo v lastnem stanovanju) niso bile obdavčene, je znašala davčna stopnja na najemnine kar 25 %.

V pričujočem besedilu nas zanima, ali se opisane zgodovinske okoliščine – predvsem socialistična družbenoekonomska ureditev, stanovanjski zakon iz časa tranzicije in davčno razlikovanje najemnin in imputiranih najemnin – odražajo v naložbeni strukturi in velikosti premoženja prebivalstva Slovenije, starega 50 let in več. Na to starostno skupino smo omejeni glede na razpoložljive podatke ankete SHARE, hkrati pa premoženjsko stanje te starostne skupine – po obliki in obsegu – primerjamo s premoženjem starejšega prebivalstva v drugih državah EU.

2 OPIS METODE ANALIZE IN UPORABLJENIH SPREMENLJIVK

V članku predstavljamo povprečne vrednosti posameznih vrst premoženja na prebivalca, ki jih je mogoče razbrati na podlagi podatkov ankete SHARE. Gre za podatkovno bazo, ki zajema vprašanja o zdravju, procesu staranja in upokojevanju v Evropi za prebivalce, stare 50 let in več, ob tem pa vsebuje tudi podatke o premoženjskem stanju prebivalcev. V analizi uporabimo podatke iz 5. vala ankete SHARE, kjer se podatki, objavljeni v letu 2015,

nanašajo na leto 2013. V anketo je bilo vključenih 14 evropskih držav (SHARE, 2015). V 5. valu ankete SHARE je vzorec obsegal 62.949 oseb (za vseh 14 držav skupaj), od tega imamo za Slovenijo podatke za 2.948 oseb. Poleg osebe, ki je bila izbrana v vzorec, je bil v anketo vključen tudi njen partner, če ga je oseba imela.

Neto premoženje gospodinjstev predstavlja razliko med premoženjem in obveznostmi (tj. dolgovi), pri čemer je celotno premoženje gospodinjstva vsota realnega in finančnega premoženja. Realno premoženje sestavljajo stalno bivališče v lasti gospodinjstva, druge nepremičnine, prevozna sredstva (večinoma avtomobili) in vrednost lastnega podjetja. Na drugi strani je finančno premoženje sestavljeno iz vlog v bankah, sredstev na tekočem računu, vložkov v obveznice, delnice in enote vzajemnih skladov ter dolgoročnega varčevanja. Dolgoročno varčevanje zajema predvsem sredstva na pokojninskih računih in v življenjskem zavarovanju. Obveznosti gospodinjstva so njihovi dolgovi, kjer so ključnega pomena hipotekarna posojila, ki jih morajo gospodinjstva še odplačati (Evropska centralna banka, 2013).

Povprečno neto premoženje prebivalcev določene države smo ocenili na podlagi zgoraj navedenih spremenljivk, vzeti iz ankete SHARE, pri čemer so pri znatnem deležu enot vrednosti imputirane (Malter & Börsh-Supan, 2015, str. 85–102) – npr. pri vrednosti osnovne nepremičnine med 4 % in 24 %, odvisno od države. Vrednost osnovne nepremičnine in vrednost lastnega podjetja so respondenti poročali na ravni gospodinjstva. Tako smo poročane vrednosti najprej množili s spremenljivko o deležu premoženja, ki ga ima v celotnem premoženju respondent skupaj s partnerjem. S tem se vse spremenljivke premoženja nanašajo na raven para oz. posameznika (če respondent nima partnerja), zato smo vse spremenljivke končno delili še s številom oseb v partnerski zvezi (kar je v veliki večini primerov dva) oz. smo znesek v celoti pripisali respondentu, če ta nima partnerja.

Vse vrednosti so izračunane v evrih, za boljše primerjavo med državami smo jih prilagodili za pariteto kupne moči (angl. *Purchasing Power Parity, PPP*). S tem smo v državah, kjer so cene visoke (npr. v najrazvitejših državah), vrednost ustrezno popravili navzdol, saj ima znesek njihovega premoženja nižjo kupno moč, kot bi ga imel v npr. najmanj razvitih državah, kjer so cene nižje. Poleg neto premoženja, izraženega v evrih, prikazujemo tudi neto premoženje, izraženo glede na BDP na prebivalca, nadalje pa še glede na stanje zaposlenega dela prebivalstva – tako da premoženje izrazimo v številu povprečnih mesečnih plač. Tudi v tem primeru smo ustrezno izvedli prilagoditve za pariteto kupne moči. Premoženje, izraženo kot večkratnik BDP na prebivalca, nam kaže vrednost premoženja prebivalcev, starih 50 let in več (50+), glede na splošne razmere v gospodarstvu. Ni namreč vseeno, ali ima posameznik določeno kupno moč v manj razviti državi (čeprav je že upoštevana različna raven cen) ali pa v razvitejši državi. Prikaz premoženja v obliki večkratnika povprečne mesečne plače smo uporabili za prikaz ravni premoženja prebivalcev, starih 50+, v primerjavi z zaposlenimi oz. mlajšimi prebivalci. Hkrati nam tak prikaz pove, koliko plač bi moral v posamezni državi povprečni zaposleni privarčevati za povprečno premoženje v starosti 50+ (seveda v izjemno poenostavljeni obliki, če ob tem zanemarimo obrestovanje itd.).

V članku so povprečne vrednosti posameznih spremenljivk izračunane glede na celotno število anketirancev in ne zgolj na število tistih, ki so poročali pozitivno vrednost. Skupna povprečja za analizirane države predstavljamo v dveh različicah. Najprej predstavimo povprečja (aritmetične sredine), izračunana s pomočjo kalibrirane uteži na ravni posameznika (angl. *calibrated individual weight*). Gre torej za tehtana povprečja (označili smo ga kot "Tehtano povprečje"), kjer večje države dobijo večjo težo (sorazmerno glede na število prebivalcev v starosti 50+). Nato izračunamo še enostavno (netehtano) povprečje rezultatov posameznih držav, tako da dobijo pri izračunu skupnega povprečja vse države enako težo. V svoji analizi primerjanja rezultatov za Slovenijo z rezultati drugih držav uporabljamo netehtana povprečja, boljšo mednarodno primerljivost rezultatov pa dosežemo, kot je bilo že omenjeno, s pomočjo upoštevanja paritete kupne moči.

3 REZULTATI

V nadaljevanju predstavljamo rezultate analize premoženjskega stanja prebivalcev, starih 50 let in več, iz držav EU, ki so vključene v anketo SHARE. Tabela 1 kaže, da povprečna vrednost osnovne nepremičnine za vse države skupaj znaša 102 tisoč EUR (tehtano povprečje); z 299 tisoč EUR je najvišja v Luksemburgu, najnižja pa s 48 tisoč EUR na Češkem. V Sloveniji znaša povprečna vrednost osnovne nepremičnine 110 tisoč EUR, kar je ravno enako netehtanemu povprečju za vseh 14 držav, s čimer se Slovenija tudi uvršča na sredino razporeditve, to je na 7. mesto glede višine vrednosti osnovne nepremičnine. Izstopajočo visoko vrednost Luksemburga lahko pripišemo njegovi visoki razvitosti, funkciji finančnega in upravnega središča Evropske unije ter njegovi teritorialni majhnosti. Zaradi tega imajo po eni strani velik delež premožnih posameznikov, po drugi strani pa so cene nepremičnin zelo visoke. Z manj kot polovično vrednostjo sledita Španija (145 tisoč EUR), kjer je lastništvo družbena norma (Börsch-Supan et al., 2008, str. 101), in Švica (141 tisoč EUR). Na zadnjih dveh mestih sta postsocialistični državi, ki sta poleg Slovenije vključeni v anketo SHARE, to sta Češka (48 tisoč EUR) in Estonija (55 tisoč EUR).

Povprečna vrednost ostalih nepremičnin za vse države skupaj znaša 27 (tehtano povprečje) oziroma 33 tisoč EUR (netehtano povprečje), ob tem ponovno izstopa Luksemburg (108 tisoč EUR), sledi Švica (51 tisoč EUR). Na repu razvrstitve je ponovno Češka (13 tisoč EUR), vendar tokrat v družbi Nizozemske (9 tisoč EUR). Tudi Slovenija je s 23 tisoč EUR v spodnjem delu razvrstitve, tokrat je za Estonijo (27 tisoč EUR).

Vrednosti avtomobilov so mnogo nižje kot vrednosti nepremičnin, saj znaša vrednost te vrste premoženja na osebo v starosti 50+ v vseh državah zgolj med tisoč EUR (Češka in Estonija) in 9 tisoč EUR (Luksemburg). Bistveno pomembnejša in različna po državah je vrednost lastnega podjetja – med 41 tisoč EUR na Danskem in pod 5 tisoč EUR v Estoniji, Avstriji, Sloveniji, na Češkem in v Italiji.

Tabela 1: Povprečno neto premoženje in njegove komponente (v tisoč EUR); upoštevaje pariteto kupne moči v letu 2013

	Vrednost osnovne nepremičnine	Vrednost ostalih nepremičnin	Vrednost avtomobila	Vrednost lastnega podjetja	Vrednostni papirji	Sredstva na tekočem računu	Dolgoročno varčevanje	Dolg iz naslova finančnega premoženja	Neto premoženje skupaj
Avstrija	77	24	4	2	5	4	8	-3	121
Nemčija	70	22	4	8	8	7	20	-2	137
Švedska	79	39	5	17	19	14	21	-5	189
Nizozemska	86	9	4	9	12	18	63	-1	201
Španija	145	38	2	6	2	5	5	-1	202
Italija	113	23	2	4	6	3	1	-1	153
Francija	119	29	4	15	5	7	31	-2	210
Danska	67	26	5	41	14	12	41	-4	204
Švica	141	51	4	15	35	30	27	-2	301
Belgija	125	34	4	17	22	20	14	-2	234
Češka	48	13	1	4	1	3	8	-1	76
Luksemburg	299	108	9	32	33	24	18	-6	515
Slovenija	110	23	4	3	1	2	1	-1	144
Estonija	55	27	1	2	0	2	1	-1	88
Tehitano povprečje	102	27	3	9	8	8	18	-2	173
Netehtano povprečje	110	33	4	13	12	11	19	-2	198

Vir: SHARE (2015), ver. 1.0.0.

V nadaljevanju tabele 1 so predstavljeni rezultati finančnega premoženja. Največ premoženja v obliki vrednostnih papirjev imajo prebivalci 50+ v Švici (35 tisoč EUR) in Luksemburgu (33 tisoč EUR), medtem ko so zneski v vseh treh bivših socialističnih državah zelo nizki – tisoč EUR ali manj. Tudi glede sredstev na tekočem računu sta zaporedje držav in razpon zneskov podobna – od 30 tisoč EUR v Švici do 3 tisoč v bivših socialističnih državah. Glede dolgoročnega varčevanja imata najvišje zneske Nizozemska (63 tisoč EUR) in Danska (41 tisoč EUR). Najnižje premoženje v obliki dolgoročnega varčevanja imajo tudi tokrat v bivših socialističnih državah – v Estoniji in Sloveniji – z vrednostjo samo tisoč EUR, medtem ko znaša vrednost za Češko tokrat 8 tisoč EUR. Da dobimo končno vrednost neto premoženja, odštejemo še dolg iz naslova finančnega premoženja.

V tabeli 2 še enkrat zbirno prikazujemo vrednost premoženja ter ga poskušamo postaviti v kontekst razmer v posamezni državi – glede na BDP na prebivalca in povprečno plačo zaposlenih. Doslej smo premoženje v vseh državah izrazili v EUR, pri čemer je bila uporabljena pariteta kupne moči, s čimer smo izločili vpliv različne ravni cen. Na ta način smo dobili primerljive vrednosti premoženja z vidika kupne moči, lahko pa pri analizi upoštevamo tudi različno raven razvitosti posameznih držav. Npr. posamezniki v Luksemburgu bodo zaradi višje razvitosti imeli pričakovano višjo raven premoženja kot posamezniki v Španiji, saj imajo zaradi višje razvitosti na voljo več sredstev in s tem tudi več premoženja. Za razvitost države se običajno uporablja bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca. V tabeli 2 tako najprej prikazujemo celotno neto premoženje po posameznih državah kot mnogokratnik BDP na prebivalca v tej državi. Ugotovimo, da imajo v tem primeru najvišje premoženje posamezniki, stari 50+, v Španiji (8,3-kratnik), Belgiji in Luksemburgu (7,7-kratnik), v Franciji (7,6-kratnik) in Švici (7,4-kratnik), na šestem mestu sledi Slovenija (6,8-kratnik). Na drugi strani imajo najnižje vrednosti Češka (3,9-kratnik) in Estonija (4,7-kratnik) kot postsocialistični državi ter Avstrija (3,7-kratnik) in Nemčija (4,4-kratnik). Pojasnilo za nizke vrednosti v Avstriji in Nemčiji bi lahko bil nizek delež lastniških stanovanj in visoka raven socialne zaščite, zaradi katere se ljudje v starosti namesto na lastno premoženje lahko zanesejo na javnofinančni sistem.

Tabela 2: Primerjava skupnega neto premoženja z BDP na prebivalca in s povprečno mesečno neto plačo (pri vseh kategorijah je upoštevana pariteta kupne moči)

Država	Neto premoženje skupaj (v tisoč EUR)	BDP na prebivalca (v tisoč EUR)	Neto premoženje kot mnogokratnik BDP na prebivalca	Povprečna mesečna neto plača na zaposlenega (v EUR)	Neto premoženje kot mnogokratnik povprečne mesečne neto plače
Avstrija	121	33,2	3,6	2.058	59
Nemčija	137	31,9	4,3	2.162	63
Švedska	189	34,1	5,6	2.203	86
Nizozemska	201	32,6	6,1	2.521	80
Španija	202	24,5	8,2	1.838	110
Italija	153	25,3	6,0	1.703	90
Francija	210	27,8	7,5	1.953	107
Danska	204	32,1	6,3	1.976	103
Švica	301	40,7	7,4	3.294	91
Belgija	234	30,6	7,7	1.965	119
Češka	76	19,4	3,9	1.012	75
Luksemburg	515	67,9	7,6	2.559	201
Slovenija	144	21,2	6,8	1.223	118
Estonija	88	18,8	4,7	1.064	83
Tehtano povprečje	173	28,7	6,1	2.072	84
Netehtano povprečje	198	31,4	6,1	1.967	99

Vir: SHARE (2015), ver. 1.0.0.

Nadalje premoženje izrazimo kot mnogokratnik povprečne neto mesečne plače v posamezni državi. Na ta način izrazimo premoženjske razmere prebivalcev, starih 50+, glede na položaj zaposlenih. Vrednost tega kazalca je daleč najvišja v Luksemburgu (kar 201 plača). V Luksemburgu bi torej za sedanje povprečno premoženje prebivalcev v starosti 50+ morali privarčevati znesek v višini kar 201 povprečne neto plače. Sledita Belgija (119 plač) in Slovenija (118 plač). Če izrazimo premoženje prebivalcev, starih 50+, glede na povprečno neto plačo zaposlenih, je torej Slovenija na visokem tretjem mestu in kaže na veliko premoženje, ki ga imajo prebivalci, stari 50+, v primerjavi z neto plačami zaposlenih.

Čeprav se države glede povprečnih vrednosti premoženja med sabo razlikujejo, moramo upoštevati, da ne gre za dejanske populacijske vrednosti, temveč da rezultati temeljijo na podatkih iz vzorca. Dejanskih populacijskih vrednosti torej ne poznamo, z naraščanjem

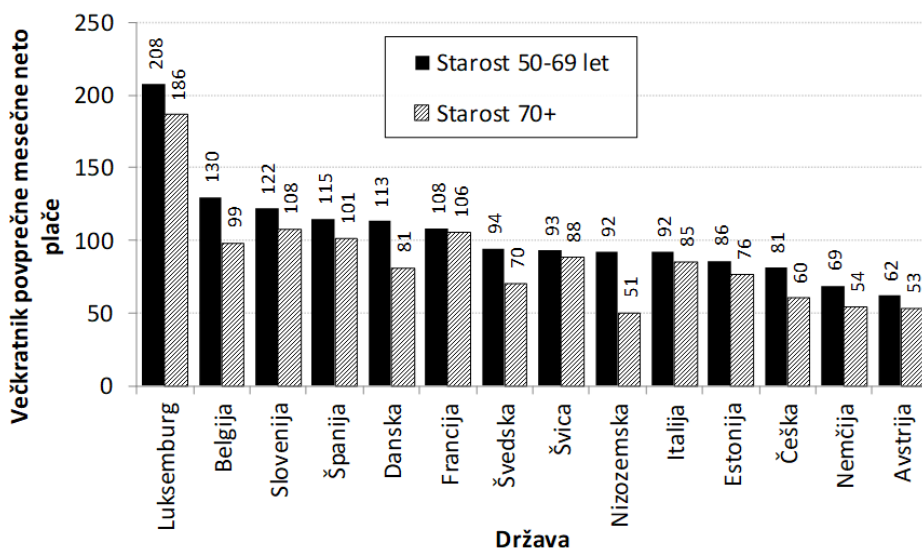
velikosti vzorca se jim samo približujemo. Statistično pa lahko napovemo, da dejanska vrednost za populacijo z določeno verjetnostjo (v statistiki je ustaljena verjetnost 95 %) leži v izračunanem razponu. Uporabili smo neparametrični Kruskal-Wallisov preizkus, s katerim smo potrdili, da so razlike med posameznimi državami statistično značilne, v okviru njegove posteriorne analize pa smo ugotavljali še statistično značilnost razlik med posameznimi pari držav. Za neparametrični Kruskal-Wallisov preizkus smo se odločili, ker smo ugotovili, da ni izpolnjena predpostavka o normalni porazdelitvi ostankov v okviru enofaktorske analize variance, hkrati pa tudi ni izpolnjena predpostavka o enakosti varianc.

V prilogi 1 najprej prikazujemo variabilnost premoženja po posameznih državah. Ugotavljamo, da so v vseh državah razlike v premoženju velike pri vseh oblikah premoženja, saj je koeficient variabilnosti povsod večji od 0,2. Ta rezultat je bil pričakovan, saj številni posamezniki posameznih oblik premoženja sploh nimajo, na drugi strani pa imajo nekateri posamezniki zelo veliko premoženje. Velika variabilnost še toliko bolj poudarja potrebo po posteriorni analizi, ki bo preverila, ali so kljub veliki variabilnosti ugotovljene razlike v višini premoženja med posameznimi državami statistično značilne. V prilogi 2a prikazujemo rezultate posteriorne analize za neto premoženje kot mnogokratnik BDP na prebivalca, v prilogi 2b pa še za neto premoženje kot mnogokratnik povprečne mesečne neto plače.

Kljub veliki variabilnosti premoženja je velika večina razlik med državami statistično značilnih, kar lahko pripišemo zelo velikemu vzorcu v anketi SHARE, ki znaša od 1.610 respondentov v Luksemburgu do 6.450 v Španiji. Glede premoženja kot mnogokratnika BDP na prebivalca vidimo, da ni statistično značilnih razlik med Slovenijo, Francijo, Belgijo in Luksemburgom. Pri premoženju, izraženem kot mnogokratnik povprečne mesečne neto plače, razlika ni statistično značilna med Slovenijo in Belgijo, vse ostale razlike med Slovenijo in posameznimi državami so statistično značilne. Značilnost oz. neznačilnost razlik med vsemi drugimi pari držav so prikazane v prilogah 2a in 2b.

Naposled smo preverili še, kakšne so razlike v višini premoženja med starostnima skupinama 50–69 let in 70+ let. Na Češkem, v Estoniji in v Slovenji so namreč starejše generacije veliko večino svojega aktivnega življenja (ko ljudje največ varčujejo) preživele v socialističnem sistemu – z manj razpoložljivimi oblikami varčevanja. Rezultati so aktualni tudi za druge države, saj so starejši teoretično lahko živeli v ekonomsko bolj ali manj ugodnih razmerah, kar se kopičenja premoženja tiče. Hkrati so starejši lahko del svojega premoženja že dezinvestirali, torej porabili za financiranje svoje potrošnje v času po upokojitvi, ko so se jim dohodki znižali. V sliki 1 predstavljamo rezultate, razčlenjene na starostni skupini 50–69 let in 70+. Pri tem prikazujemo povprečno neto premoženje posameznikov kot večkratnik povprečne mesečne neto plače v posamezni državi.

Slika 1: Neto premoženje kot večkratnik povprečne mesečne neto plače: razčlenitev na starostna razreda 50–69 let in 70+

Vir: SHARE (2015), ver. 1.0.0.

Posamezniki v starosti 70+ imajo v povprečju nižje vrednosti premoženja kot posamezniki v starosti 50–69 let. To velja za vse analizirane države. Glede razlike med obema starostnima skupinama izstopa predvsem Nizozemska – iz naslova vrednosti dolgoročnega varčevanja. Na Nizozemskem imajo sistem naložbenega financiranja pokojnin in v starosti 70+ posamezniki že precejšen del privarčevanih sredstev dobijo izplačanih v obliki pokojnin. Postsocialistične države ne izstopajo bistveno od drugih držav. V Sloveniji je povprečno premoženje v starosti 70+ samo za 11 % nižje kot v starostnem razredu 50–69 let (108 v primerjavi s 122 povprečnimi mesečnimi neto plačami), kar je manjša razlika, kot je to v povprečju v drugih državah; približno tolikšna je razlika tudi v Estoniji, medtem ko za Češko znaša 27 % (60 v primerjavi z 82).

Izmed primerjanih držav imata torej bivši socialistični državi Estonija in Češka nizko raven premoženja po vseh treh prikazanih kazalnikih, kjer smo neto premoženje izrazili 1) kot premoženje v EUR, pri čemer smo upoštevali pariteto kupne moči, 2) relativno glede na BDP na prebivalca in 3) relativno glede na povprečno mesečno neto plačo. To je v skladu z našo zastavljeno hipotezo, da imajo zaradi pretekle socialistične ureditve posamezniki nižje premoženje v sedanosti. Pričakovali smo namreč, da bi bila lahko za to dva razloga: 1) omejene oblike varčevanja, ki so bile na voljo, in 2) nižje potrebe po privarčevanih sredstvih, saj je za starejše velikodušno skrbel socialni sistem. Nižja privarčevana sredstva

bi lahko vodila do ranljivosti starejših v novem družbenoekonomskem sistemu. Rezultati za Estonijo in Češko torej kažejo, da bi dejansko lahko bilo tako.

To pa ne velja za Slovenijo. Če primerjamo višino premoženja v EUR na prebivalca (upoštevaje pariteto kupne moči), je Slovenija sicer šele na 10. mestu med 14 državami, vendar pa so ob tem vse države pred njo razvitejše. Če izločimo vpliv različne razvitosti tako, da izrazimo ugotovljeno neto premoženje kot mnogokratnik BDP na prebivalca, pristane Slovenija s 6,8-kratnikom na 6. mestu izmed analiziranih držav, kar je višje od povprečja za vse države (6,1-kratnik). Če pa izrazimo premoženje kot mnogokratnik povprečne mesečne neto plače in torej na neki način primerjamo višino premoženja prebivalcev, starih 50+, s položajem zaposlenih, pa zasede Slovenija visoko 3. mesto. Povprečno premoženje, ki ga imajo prebivalci, stari 50+, namreč znaša kar 118 povprečnih neto plač zaposlenih, medtem ko sta mnogokratnika za Češko in Estonijo zaporedoma 75 in 83 neto plač, netehtano povprečje za vse države skupaj pa znaša 99 povprečnih neto plač. Premoženje povprečnega prebivalca starostne skupine 50+ je tako v Sloveniji precej višje kot v drugih analiziranih postsocialističnih državah, vendar pa je to premoženje pretežno v obliki nepremičnin, ki imajo nižjo likvidnost.

Naši rezultati se ujemajo z mnenjem Lavrača (2016), da v Sloveniji (pre)velika stanovanjska potrošnja starejših omejuje zadovoljevanje njihovih drugih potreb in jih delovno obremenjuje. Ekonomska politika bi tako lahko pomagala starejšim pri pretvarjanju premoženja iz predimenzioniranih nepremičnin v nepremičnine ustrežnejše velikosti, energetske varčnosti in potrebnega obsega dela za vzdrževanje. Pri taki pretvorbi bi starejši iz razlike v ceni lahko pridobili tudi dodatna sredstva za financiranje sprotne potrošnje. Glede na to, da so posamezniki v Sloveniji zelo navezani na svojo nepremičnino, je možnost npr. "obratna hipoteka" (npr. Shan, 2011), kjer lastnik nepremičnine ostane v svoji nepremičnini, vsak mesec prejema sredstva za potrošnjo, po njegovi smrti pa se ustrezno zmanjša vrednost dedovalnega premoženja.

4 ZAKLJUČEK

V času socialistične družbenoekonomske ureditve do začetka 90. let 20. stol. je bil v Sloveniji nabor možnih oblik varčevanja v primerjavi s tržnimi gospodarstvi omejen, saj npr. delnic, obveznic in drugih vrednostnih papirjev ni bilo na voljo. Varčevanje v obliki vezanih vlog je bilo sicer možno, vendar so bili varčevalci v posameznih obdobjih zaradi visoke inflacije in negativnih realnih obrestnih mer "kaznovani" z zmanjšanjem njihovega premoženja, kar je najverjetneje negativno vplivalo na varčevanje v tej obliki. Izmed finančnih oblik varčevanja so bile tako aktualne predvsem tuje valute, za kar so posamezniki najpogosteje uporabljali nemške marke. Nasploh tudi ni bilo potrebe po varčevanju, saj je država z močnim vmešavanjem v gospodarstvo prevzemala številne funkcije in odgovornosti posameznikov – tudi za njihovo starost.

V članku na osnovi 5. vala ankete SHARE analiziramo, ali se navedeno odraža v nižjem premoženjskem stanju oseb v starosti 50+ tako v Sloveniji kot tudi v drugih dveh postsocialističnih državah, vključenih v anketo. Izmed različnih načinov izražanja premoženja smo se odločili za primerjavo s povprečnimi plačami v posamezni državi. Ti rezultati nam kažejo premoženjsko stanje starejših glede na položaj delovno aktivnega prebivalstva. Hkrati s tem tudi vidimo, koliko svojih plač bi moral v posamezni državi povprečni zaposleni privarčevati, da bi dosegel trenutno povprečno premoženje oseb v starosti 50+ (če zanemarimo obrestovanje). Ugotovimo, da je po tem kriteriju Slovenija s premoženjem v višini 118 povprečnih mesečnih neto plač na visokem 3. mestu, takoj za Luksemburgom in Belgijo, drugi dve postsocialistični državi (Češka in Estonija) pa sta skupaj z Nemčijo in Avstrijo pri repu razvrstitve.

V primerjavi z drugimi državami torej socializem v Sloveniji ni pustil posledic v obliki nizkega premoženjskega stanja starejših, kar bi vodilo v ranljivost oz. tveganje revščine starejših v primerjavi z aktivnim prebivalstvom. To bi lahko kvečjemu rekli za drugi dve postsocialistični državi, Češko in Estonijo, ki sta pri repu razvrstitve. V Sloveniji so privarčevana sredstva starejših visoka, le da so v obliki nepremičnin, torej v neke vrste "četrtem stebri" pokojninskega sistema (Bradbury, 2010). Pri tem je lahko problematična likvidnost premoženja za financiranje potrošnje starejših, ko dohodki starejših niso dovolj, hkrati pa lahko nepremičnine povzročajo visoke stroške vzdrževanja. Ekonomska politika bi tako lahko pomagala starejšim pri pretvarjanju predimenzioniranih hiš in stanovanj v stanovanja primernejše velikosti in energetske učinkovitosti. Pri taki pretvorbi bi starejši iz razlike v ceni lahko pridobili tudi dodatna sredstva za financiranje svoje sprotne potrošnje. Glede na močno navezanost posameznikov na obstoječa bivališča je možnost tudi npr. "obratna hipoteka". V tem primeru lastnik nepremičnine ostane v svoji nepremičnini, vsak mesec prejema sredstva za potrošnjo, po njegovi smrti pa se glede na obseg potrošenih sredstev ustrezno zmanjša vrednost dedovalnega premoženja.

LITERATURA IN VIRI

Ando, A. & Modigliani, F. (1963). The "Life Cycle" Hypothesis of Saving: Aggregate Implications and Tests. *The American Economic Review*, 53(1), 55–84.

Börsch-Supan, A., Brügiavini, A., Jürges, H., Kapteyn, A., Mackenbach, J., Siegrist, J. et al. (2008). First results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe (2004–2007). *Starting the longitudinal dimension*. Mannheim: MEA.

Bradbury, B. (2010). *The fourth retirement pillar in rich nations*. Paper presented at the conference Inequality and the Status of the Middle Class, Lessons from the Luxembourg Income Study.

Finance. (2010). Stanovanje na Miklošičevi za vsega 1.500 evrov. Najdeno 5. maja 2019 na spletnem naslovu <https://www.finance.si/294575>

Evropska centralna banka. (2013). *The Eurosystem Household Finance and Consumption Survey. Results from the first wave*. Frankfurt: ECB.

Lavrač, I. (2016). Kako lahko starejši prilagodijo svojo stanovanjsko potrošnjo svojim padajočim dohodkom. V B. Majcen (Ur.), *Značilnosti starejšega prebivalstva v Sloveniji - prvi rezultati*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Lee, R. & Miller, T. (1994). Population age structure, intergenerational transfer, and wealth: A new approach, with applications to the United States. *Journal of Human Resources*, 1027–1063.

Malter, F. & Börsch-Supan, A. (2015). SHARE Wave 5: Innovations & Methodology. <http://docplayer.net/21733897-Share-wave-5-innovations-methodology-edited-by-frederic-malter-axel-borsch-supan.html>

Shan, H. (2011). Reversing the Trend: The Recent Expansion of the Reverse Mortgage Market. *Real Estate Economics*, 39(4), 743–768.

SHARE. (2015). Najdeno 15. avgusta 2015 na spletnem naslovu <http://www.share-project.org/>

Statistični urad Republike Slovenije (1992). Statistični letopis 1991. Najdeno 19. junija 2019 na spletnem naslovu https://www.stat.si/doc/letopis/1991/1991_25.pdf

Žižmond, E. (2003). *Ekonomika narodnega gospodarstva*. Ljubljana: DZS.

Priloga 1: Variabilnost vrednosti premoženja po posameznih državah (koeficienti variabilnosti)

	Vrednost osnovne nepremičnine	Vrednost ostalih nepremičnin	Vrednost avtomobila	Vrednost lastnega podjetja	Vrednostni papirji	Sredstva na tekočem računu	Dolgoročno varčevanje	Dolgi iz naslova finančnega premoženja	Neto premoženje skupaj	Neto premoženje kot mogočratnik BDP na prebivalca	Neto premoženje kot mogočratnik povprečne mesečne neto plače
Avstrija	1,5	3,9	1,2	8,8	5,2	1,9	2,3	5,0	1,5	1,5	1,5
Nemčija	1,5	4,5	1,2	10,2	4,2	1,9	2,4	4,5	1,8	1,8	1,8
Švedska	1,5	2,6	1,2	4,7	2,5	1,6	2,0	3,0	1,3	1,3	1,3
Nizozemska	1,3	5,2	1,2	8,2	6,5	1,8	3,0	7,9	1,5	1,5	1,5
Španija	4,4	6,0	1,5	6,3	6,6	2,0	4,9	5,9	3,4	3,4	3,4
Italija	1,0	3,1	1,2	11,1	3,5	1,7	7,2	5,3	1,1	1,1	1,1
Francija	1,0	2,5	1,1	14,7	6,8	2,0	5,1	4,5	1,6	1,6	1,6
Danska	1,3	2,6	1,2	6,8	3,0	1,5	2,0	3,2	1,8	1,8	1,8
Švica	2,4	3,3	1,4	8,0	3,3	1,5	2,1	9,9	1,6	1,6	1,6
Belgija	0,9	3,2	1,2	10,1	3,2	1,6	2,5	4,3	1,3	1,3	1,3
Češka	1,3	2,9	1,6	7,1	5,2	1,6	2,0	4,4	1,2	1,2	1,2
Luksemburg	1,0	2,5	1,1	25,7	6,5	2,0	3,0	3,5	1,9	1,9	1,9
Slovenija	1,0	2,9	1,3	13,7	8,3	2,5	4,8	3,6	1,0	1,0	1,0
Estonija	1,3	2,7	2,0	7,5	11,5	1,8	6,5	5,5	1,3	1,3	1,3

Vir: SHARE (2015), ver. 1.0.0.

Priloga 2a: Posteriorna analiza za neto premoženje kot mnogokratnik BDP na prebivalca

	Avstrija	Nemčija	Švedska	Nizozemska	Španija	Italija	Francija	Danska	Švica	Belgija	Češka	Luksemburg	Slovenija
Nemčija	TRUE												
Švedska	TRUE	TRUE											
Nizozemska	TRUE	TRUE	FALSE										
Španija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE									
Italija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE								
Francija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE							
Danska	TRUE	TRUE	FALSE	FALSE	TRUE	TRUE	TRUE						
Švica	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	FALSE					
Belgija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE				
Češka	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE			
Luksemburg	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE		
Slovenija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	FALSE	
Estonija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE

Opomba: "TRUE" označuje, da so razlike statistično značilne, "FALSE" pa, da razlike niso statistično značilne.

Vir: SHARE (2015), ver. 1.0.0.

Priloga 2b: *Posterioriorna analiza za neto premoženje kot mnogokratnik povprečne mesečne neto plače*

	Avstrija	Nemčija	Švedska	Nizo- zemski	Španija	Italija	Francija	Danska	Švica	Belgija	Češka	Luksem- burg	Slovenija
Nemčija	TRUE												
Švedska	TRUE	TRUE											
Nizozemska	TRUE	TRUE	TRUE										
Španija	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE									
Italija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE								
Francija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE							
Danska	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE						
Švica	TRUE	TRUE	FALSE	FALSE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE					
Belgija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE				
Češka	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE			
Luksemburg	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE		
Slovenija	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	
Estonija	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE	TRUE	TRUE	FALSE	TRUE	FALSE	TRUE	TRUE

Opomba: "TRUE" označuje, da so razlike statistično značilne, "FALSE" pa, da razlike niso statistično značilne.

Vir: SHARE (2015), ver. 1.0.0.

